

memorii | jurnale

Gânditorul elvețian Denis de Rougemont (1906–1985) a întemeiat curentul personalist în filozofia europeană. Își începe cariera ca editor al unor importante volume de filozofie (Kierkegaard, Barth, Berdiaev, Ortega y Gasset) la editura Je sers. În anii '30 contribuie la înființarea a două reviste care promovează grupările personaliste din care face parte, *Esprit* și *Ordre Nouveau*, semnând de asemenea articole în *Nouvelle Revue Française*. Între 1935 și 1936 este lector de literatură franceză la Universitatea din Frankfurt, perioadă reflectată în *Jurnalul din Germania*, excepțională mărturie a nazificării țării. În 1939 publică una dintre cărțile marcante ale eseisticii europene, *Iubirea și Occidentul*. În timpul războiului se refugiază în Statele Unite, unde lucrează la secția franceză a Vocii Americii, scriind totodată o altă operă importantă, *Partea Diavolului* (1942). Revenit în Europa, se dedică mișcării intelectualilor pentru federalizarea vechiului continent și înființează grupuri de reflecție și de acțiune în vederea îndeplinirii acestui dezi-derat vital.

Opere: *Le Paysan du Danube* (1932), *Politique de la Personne* (1934), *Penser avec les Mains* (1936), *Journal d'un intellectuel en chômage* (1937), *Journal d'Allemagne* (1938; *Jurnal din Germania*, 1935–1936, Humanitas, 2018), *Amour et l'Occident* (1939, revizuită în 1956 și 1972), *Mission ou démission de la Suisse* (1940), *La Part du Diable* (1942/1944; *Partea Diavolului*, Humanitas, 2006), *Journal des deux mondes* (1946; *Jurnal din două lumi*, 1939–1946, Humanitas, în curs de apariție), *L'Europe en jeu* (1948), *Lettres aux députés européens* (1950), *L'Aventure occidentale de l'Homme* (1957), *Fédéralisme culturel* (1965), *Les Mythes de l'Amour* (1972), *L'Avenir est notre affaire* (1977), *L'Ecrivain et la politique: les problèmes de l'engagement* (1978).

DENIS DE ROUGEMONT

JURNALUL UNEI EPOCI  
1926–1946

Țăranul de la Dunăre

---

Jurnalul unui intelectual în șomaj

Traducere din franceză de  
Emanoil Marcu și Vlad Russo

 HUMANITAS  
BUCUREȘTI

# CUPRINS

|   |     |
|---|-----|
| Prefață .....                                 | 7   |
| ȚĂRANUL DE LA DUNĂRE (1926–1929)              |     |
| I. Sentimentul Europei Centrale .....         | 15  |
| II. Castele în Prusia .....                   | 24  |
| III. O „ceașcă de ceai“ la palatul C... ..    | 35  |
| IV. Călătorie în Ungaria .....                | 42  |
| V. Balconul cu vedere spre apă .....          | 68  |
| VI. Turnul lui Hölderlin .....                | 69  |
| VII. Mic jurnal din Suabia .....              | 74  |
| DESPRE TOAMNA LUI 1932 .....                  |     |
| 97  |     |
| JURNALUL UNUI INTELCTUAL ÎN ȘOMAJ (1933–1935) |     |
| Preambul .....                                | 129 |
| I. Nu locuiți în orașe! .....                 | 133 |
| II. Provincie sărmană .....                   | 223 |
| III. Vara pariziană .....                     | 293 |
| Interludiu .....                              | 307 |

## PREFAȚĂ

*Simpla alăturare a anumitor elemente poate schimba uneori natura acestora.*

*Și nu doar faptul că elemente noi se adaugă aici unora vechi, știute mai demult, și unor texte rămase în manuscris le face să devină altceva decât o reluare: asocierea într-un volum a unor jurnale scrise de-a lungul a douăzeci de ani le modifică acestora culoarea, sunetul, chiar sensul, și face din ansamblu o operă diferită. Astfel, masa critică fiind atinsă, o strălucire nouă se aprinde sub cenușă.*

\*

*Poți fie să interiorizezi evenimentul, fie să te proiectezi în el sub masca unei relații gata oricând să-și dovedească obiectivitatea. Pe scurt, să scrii ori să descrii: aceștia sunt termenii antinomici care la limită se exclud reciproc, și acesta e principiul de incertitudine al genului literar pe care vom încerca să-l ilustrăm în paginile ce urmează.*

*Jurnalul non-intim îmi pare situat la distanță egală, dar cât mai mare, atât de cronică impersonală, cât și de conștientă scrisă cu vagă intenție a publicării. Exemple extreme ale acestor două forme sunt Marino Sanuto, secretar al Republicii venețiene, autorul unor Jurnale (Diarii) ce relatează, în 58 de volume și 40 000 de pagini, fapte și gesturi publice ale venețienilor din 1496 până în 1533; și Henri-Frédéric Amiel, ale cărui 10 000 de pagini de jurnal cât se poate de intim vor sfârși prin a fi integral publicate.*

*Relatare de călătorie de-a lungul unei epoci căreia nu încerci să-i redai topografia generală, ci doar câteva accidente, din cele care incită la scris, jurnalul non-intim este o compoziție foarte liberă, dar nu arbitrară și nici lipsită de metodă. Într-adevăr, deși în el nu te lași nicicând mințit de plăcerea inocentă a povestirii, nici nu zidești ferestre reale ca să urmezi disimetria la modă, în schimb omiți fără ezitare tot ce nu ai văzut tu însuși, n-ai suferit sau resimțit cu toată ființa; tot ce nu aparține dramei petrecute între epocă și persoana care trăiește în ea și scrie despre ea – nu vreau să spun o descrie.*

\*

*Pentru că nu poți descrie o epocă: o epocă nu este o realitate.*

*Timpul nu e o succesiune de epoci, de vreme ce le înglobează deopotrivă pe toate cele care pot fi imaginate de istoricii preocupați să împartă pe secole, să periodizeze și să stilizeze o continuitate înfinită. Nici o epocă nu există în sine, decupată în timp ca un domeniu în spațiu. Toate se amestecă, se întrepătrund, curg împreună, se devorează reciproc ca niște șerpi și coexistă în număr incalculabil. Epoca al cărei jurnal îl scriu există cu adevărat, însă există în mine, și în măsura în care fără ea aș fi diferit sau pur și simplu altul: dacă ea m-a făcut ce sunt, nici eu nu i-am rămas dator. Astfel, epoca din titlul cărții e tabloul pe care îl văd sau îl redau, reprezentarea pe care o am sau mi-o formez despre o evoluție anume din toate câte se desfășoară în același timp. În sensul activ și literal al verbului, scriu epoca pe care sunt convins – și aș vrea să-mi conving și cititorii – că o descriu.*

\*

*Dar în felul acesta pictezi un portret.*

*Stil-informație, structură-energie, mit-eveniment, formă-materie... aceste perechi dialectice exprimă în opera unică*

*în care devin indivizibile – iar asta înseamnă a crea – drama petrecută între pictor și modelul său, aici între autor și epoca sa. Între Subiectul ce creează un obiect și Obiectul ce-i oferă subiectul, schimbul se exprimă într-un tablou în care poți vedea fie înfruntarea echilibrată dintre o acțiune și o rezistență, fie preponderența autorului (maniera), fie, din contră, cea a modelului (asemănarea).*

*Jurnalele non-intime pe care le veți citi suferă probabil de asemenea alternanțe. Tonul sau melodia, scriitura sau sensul, ritmul sau direcția mersului vor fi percepute ca prezență sau ca absență – ca în acele mozaicuri făcute din mici romburi în care apar niște cuburi în relief sau scobite – după cum prevalează dorința de a spune sau nevoia de a spune un lucru precis, dorința de a citi sau interesul pentru istorie. (Și cine poate pretinde că s-ar putea menține mult timp în punctul de echilibru perfect unde cele două tendințe devin indiscernabile, ca un zbor ce încremenește în punctul extrem al vibrației?)*

\*

*Or acest dozaj de lume și de eu într-o relație cel mai adesea tensionată, această perpetuă interacțiune între mărturie și scriitură corespunde de fapt unei filozofii, unei morale, unei doctrine a civismului ce rezultă din credințele mele profunde sau, mai bine zis, care le pune în lumină: până la urmă, nu știi ce crezi cu adevărat decât văzând ce faci cu adevărat.*

*La egală distanță de nesfârșita vorbărie a individului care își cere drepturile, dar și de colectivismul solemn care, mai devreme sau mai târziu, va veni să-i închidă gura în numele datoriei sale față de stat, convins că Cetatea are drept țel persoana, paradox al unei vocații ce distinge individul de mulțime și în același timp îl integrează în comunitate, eram menit să scriu jurnale de acest tip, cronică a momentelor de existență simultană în intimitatea sinelui și în lume.*

\*

*Nu mă interesează nici arta de a spune în sine, care este o zicere despre nimic și căreia mai multe școli de retorică îi înnoiesc prin secole exigența austeră sau barocă; nici acel mod de a spune fără artă de care oricine s-a crezut capabil, dintotdeauna, pe motiv că a trăit.*

*Dacă ar trebui cu orice preț să aleg, probabil aș opta – împins de o nevoie inconștientă de a supracompensa – pentru povestire.*

\*

*Pentru Istorie, așadar.*

*Scriu timpul pe care l-am trăit din 1926 până în 1946, cu primele semne ce anunțau venirea la putere a lui Hitler (le surprind la douăzeci de ani într-un castel prusac), până la primele momente de după moartea lui în incendiul Berlinului. Este o „epocă“, într-adevăr, perfect delimitată. Rețin că în aceiași ani, școala de gândire politică cea mai profund ostilă formelor totalitare de stat-națiune sau de partid, pe care le vedeam atunci triumfând zgomotos, se constituie și se manifestă prin publicații discrete, cercetări dificile și mici grupuri de acțiune, sau care se voiau ca atare.*

*Din această școală personalistă, apărută în 1932, se vor inspira unii lideri ai Rezistenței, în țările Axei, precum și în tabăra noastră. Din ea vor ieși conducătorii viitoarelor mișcări federaliste, acei oameni veniți din nouă țări aflate în război, care în primăvara lui 1944 se întâlnesc clandestin la Geneva ca să elaboreze un plan european.*

*Imediat după catastrofa hitleristo-fascistă, personalismul a încetat să existe ca mișcare organizată. A dispărut, dar ca o fărâamă de drojdie, ca un ferment activ în grupările mult mai largi ce vor declanșa aventura federalizării Europei, inițiativă crucială a vremii noastre.*



*Aici se deschide o „epocă“ nouă, în care doctrinele elaborate discret în deceniul precedent catalizează forțe noi și intră în jocul istoriei care se înfăptuiește, dar fără știrea actorilor săi cei mai vizibili. O epocă europeană aflată încă în desfășurare și pe care vreau s-o povestesc, văzută și trăită din interior, într-o continuare a acestei culegeri, până ce voi atinge etapa în care m-am oprit cât să scriu aceste câteva pagini.*

*Ferney, 5 mai 1967*

*D. R.*

Țăranul de la Dunăre  
(1926–1929)

# I

## SENTIMENTUL EUROPEI CENTRALE

### UN ACORD FĂRĂ REZOLVARE

La ieșirea din Paris, trenul personal ce-și poartă încărcătura de somnambuli cu ochii iritați de fum, cu fețele ascunse în ziarele de seară, e depășit uneori, încet, de rapidul de Bretagne. Această lungă defilare luminoasă a vacanțelor, dără de speranțe eliberate alunecând pe lângă noi, le dă celor lăsați în urmă un sentiment confuz de exil și plăcere pe care am crezut adesea că-l regăsesc în ochii vecinilor mei. La fel am vibrat alteori la trecerea trenurilor rapide ale Europei Centrale; dar nu cu aceeași jubilație nostalgică, ci cu o febră efemeră, care accentua densitatea tulbure a atmosferei. În reveriile mele, ecoul expresului *Mitropa* în valea Innsbrück evocă un „Sturm und Drang“ gonind cu o sută de kilometri la oră.

\*

Europa Centrală e una din acele realități care se recunosc mai întâi după vibrația lor specială. E suficient pentru a trezi amintirea. Apar atunci imagini campestre, acoperișurile țuguiate ale unui burg dintr-o vale verde, cu livezi – Suabia, Turingia, viața burgheză oferindu-se generos; apoi contrastul unui lanț muntos central cu brazi și lacuri ascunse, inimă neagră și frământată a continentului – acel ținut abrupt dintre München, Salzburg și Praga, decor voluptuos și lugubru

al atâtor drame hrănite de singurătate; apoi câmpii care se pierd în stepe – exces și nostalgie.

Pe aceste câmpii, ce nu sunt nicăieri „provincia“, se nasc încet orașele. Ele condensează viața din ținutul lor, îi dau formula manifestă, mici capitale cu rădăcini solide. S-a întâmplat totuși ca unele, urmând frenezia timpului, să încerce să existe de sine stătător. Renunță la parcurile ce le asociau cu câmpia, se înconjoară cu uzine și sunt rapid cuprinse de febra organismelor umane izolate de viața vegetală. Așa își reglementează Berlinul circulația fermentilor de tristeți intelectuale, pe o mică suprafață minerală în care viața se descompune virulent. Stuttgart, în schimb, mai modern, plantează arbori, lasă spații între case pe dealurile sale, se deschide și redevine un oraș de țară; și totodată un centru spiritual.

Se nasc diversități, hrănite unele din altele, contraste ce nu se echilibrează niciodată, violență și melancolie, peisaje-stări sufletești care impun pe rând cinismul sau bonomia, totul scăldat într-o nostalgie fără leac, cea a unui mare acord complex ce-și caută zadarnic rezolvarea.

### TITANISMUL ȘI METAMORFOZA

„Metamorfoză“ și „paradox“ sunt poate cuvintele-cheie ale Europei sentimentale. De ce e nevoie ca limba franceză, în virtutea unei convenții care ar trebui revizuită, să le traducă prin „exces“ și „confuzie“? E foarte clar că, în mintea unui burghez cartezian, termenul „exces“ înseamnă ceva ce trebuie persiflat din principiu. Dar o traducere exactă n-ar face în fond decât să deturneze pretextul unei neînțelegeri și mai tenace. Când vorbim despre paradox, omul de pe stradă de la noi se gândește la vreun fel de mâncare, în timp ce orice *Doktor phil.* citează conceptul de ironie la Jean Paul,

dialectica lui Hegel și, poate, pasiunea la Kierkegaard. Atunci însă, parizianul vorbește de „cețuri nordice“!

Printre trăsăturile curente ale mentalității germanice, cele mai evidente sunt determinate de morala *titanismului*. Aceasta însă implică realitatea metamorfozei. Celelalte trăsături țin de un sentimentalism particular, sinteză „paradoxală“ – și niciodată suficientă – de vis și de real. A ignora, a nesocoti aceste realități spirituale înseamnă a ignora, a nesocoti o viziune despre lume care în viitor se poate exprima prin argumente sângeroase. Iar dacă sunt domenii în care, în epoca noastră, suntem îndreptățiți să cerem renunțarea la nuanțe deșarte și o fermitate chiar brutală, aici suntem nevoiți să urmărim îndeaproape originile ascunse ale unui fenomen cu efecte în toate planurile, inclusiv al războiului.

E bine totuși să facem o precizare, folosind măcar un exemplu.

Germanul, se spune, este brutal; francezul, abil. Două trăsături de caracter ale căror manifestări curente, în domeniul sentimentului și al raporturilor sociale, sunt foarte iritante pentru celălalt. Iritare pe care-o manifestă prin acuzații reciproce de minciună cronică.

În fapt, *brutalitatea* pare falsă, deoarece impune o ordine arbitrară cu prețul unei dezordini. Germanul însă nu percepe acest gen de minciună: adevărul fiind pentru el ceea ce se impune, îl confundă destul de firesc cu ceea ce impune el. Confuzie legată de tendința cea mai profundă a sufletului german, care-l împinge la crearea voluntară, titanică, a realului.

Minciuna lui devine adevăr de îndată ce o vrea destul de intens.

Pe de altă parte, *abilitatea* pare falsă, pentru că folosește minciuna ca pe o armă firească. Brutalitatea cel puțin e

loială, chiar și în excesele ei. Pe când abilitatea își maschează și neagă minciunile. Ceea ce, pentru francez, nu poate prezenta decât neajunsuri pur practice, strict limitate la victimă. Căci rămâne subînțeles și foarte bine înțeles că, *in sine*, adevărul este imuabil, că o minciună ocazională nu-l afectează defel; că această minciună, în definitiv, nu schimbă nimic. Cu alte cuvinte, minciuna franceză nu ține de mit. Ea nu creează, nici nu falsifică nimic esențial din realitate.

*Sistemul D\** nu este un sistem filozofic.

Astfel s-ar contura, dacă lărgim analiza, două „naturi“ fundamentale opuse, cu manifestări ușor de găsit în domeniile cele mai variate ale ființei. Nu e aici o generalizare facilă, ci mai curând o încercare de a stabili un specific. Cred, la fel ca voi, că pentru mulți germani și francezi distincția de mai sus nu înseamnă nimic: e chiar probabil că ei formează majoritatea, căci puțini oameni sunt tipici pentru ceva. Cert este însă că anumite întorsături ale gândului nu sunt posibile decât în cadrul unui ansamblu organic de moravuri, climat și ambiții colective, ansamblu care, independent de realitățile economice și politice, poate fi numit, aici, Germania, iar dincolo, Franța. Că un Empedocle, un Zarathustra, genii titanice, au devenit mituri germanice prin excelență și că un francez a conceput cel dintâi, din orgoliu, ideea că s-a născut abil.

## PARADOXUL SENTIMENTULUI

O rumoare îndepărtată și continuă o auzim numai atunci când încetează sau crește brusc. La fel pulsația în noi a

---

\* *Système D* (de la *débrouillard*, descurcăreț), sistemul celor care se descurcă întotdeauna (n. tr.).